

ORI SENAT VĖ – ar LIETUVU OJE

Tai imama?

Teigiama, kad trečdalis Lietuvos gyventojų yra pensinio amžiaus. Kiek mažiau nei ketvirtadalis, t. y. 23 % lietuvių, gyvena ties skurdo riba. Ar tai reiškia, kad tarp pensininko ir varguolio galima dėti lygybės ženklą? Kodėl? Kur ieškoti to priežasčių ir, žinoma, išeities? Apie tai kalba Viso pasaulio lietuvių asociacijos Lietuvos visuomenės tarybos vienas iš steigėjų ir valdybos narys, Verslo plėtros ir Ryšių su išeivija grupių vadovas, docentas, ekonomikos mokslų daktaras **Arvydas Širvinskas** bei LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovai (**SOCMIN**).

Koks turėtų būti valdžios institucijų ir paties žmogaus indėlio santykis rūpinantis senatve?

ARVYDAS ŠIRVINSKAS (A. Š.). Pirmiausia reikėtų keisti rinkimų kriterijus. Tarp jų turėtų patekti profesionalumas ir praktiniai rezultatai atitinkamoje srityje, į kurią asmuo kandiduoja. Visi valstybinę algą iš mokesčių mokėtojų pinigų gaunantys darbuotojai turėtų būti renkami – t. y. tiek teisėjai, tiek prokurorai, tiek specialiųjų tarnybų vadovai, tiek Seimo nariai – visi vadovaujantys darbuotojai. Kaip įvertinti profesionalumą, kompetenciją ir kvalifikaciją? Kiekvienas, kuris pageidauja būti renkamas, turėtų paruošti programą, ką jis veiks 5 m., kai bus išrinktas. Jeigu to padaryti negali, negautų teisės būti renkamas. Beje, visuomet turėtų likti teisė išrinktą asmenį atšaukti iš užimamų pareigų, jei nevykdo savo programos. Juk tai rodytų atsakomybės trūkumą, kas šiuo metu Lietuvoje ir vyrauja. Per 29 nepriklausomybės metus šalį paliko daugiau nei 1 mln. gyventojų. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija paskelbė duomenis, kad 390 000 žmonių mūsų šalyje bando egzistuoti žemiau absoliutaus skurdo ribos. Apskaičiuota, kad vienam žmogui tenka 238 Eur per mėnesį, 4 asmenų šeimai – 644 Eur. Ar galima už tiek pragyventi?

Atsakant į klausimą, koks turėtų būti valstybės indėlis, pirmiausia – rinkimų pakeitimai. Praktika rodo, kad per 29 m. daugelis ekonominių rodiklių yra paskutinėje arba priešpaskutinėje vietoje, palyginti su Europos Sąjunga. Tai atspindi, jog dabartinė sistema neveikia ir visiškai netinka.

SOCMIN. Daugelis nepagalvoja, kad pirmas indėlis į gerovę senatvėje – tai pirmoji darbo vieta, kai dar esame jauni, nes dirbdami mokame įmokas, sukaupiame stažą ir taip užsitikriname teisę į senatvės pensiją. Todėl gyventojai visuomet turėtų siekti dirbti tik legaliai, gauti legalias pajamas, nes visa tai lemia, kokias socialines garantijas įgyja ateičiai.

Šiuo metu jauni darbuotojai taip pat skatinami kaupti pensijai II pakopoje, t. y. privačiuose pensijų fonduose su valstybės parama. Kaupiamos lėšos senatvėje taps tarsi priedu prie „Sodros“ mokamos senatvės pensijos. Kaupti tikrai rekomenduojame siekiant patogesnės senatvės. Tai demografinė būtinybė, nes prognozuojama, kad apie 2030 m. darbingo ir vyresnio amžiaus žmonių skaičiaus santykis taps ne itin palankus.

Kalbant apskritai apie rūpinimąsi senatve, reikia bendrų pastangų – tiek iš valstybės institucijų ir savivaldybių pusės, tiek paties žmogaus.

Lietuvos visuomenei senstant vis didėja integruotų globos, priežiūros ir slaugos paslaugų vyresniems žmonėms poreikis. Daugiau paslaugų reikia nuosavuose, globos ir savarankiško gyvenimo namuose, taip pat būtina plėsti savarankiško gyvenimo namų ir dienos centrų tinklą.

Reaguojant į problemas numatyta integralios pagalbos senoliams namuose, savarankiško gyvenimo namų ir dienos centrų senjorams tinklo plėtra, ketinama remti nevyriausybinį organizacijų projektus, skirtus seneliams lankyti, ypač kaimiškose vietovėse.

Ar valstybė nėra nusisukusi nuo garbingo amžiaus piliečių?

A. Š. Galima drąsiai sakyti, kad šiuo metu Lietuvoje vykdomas pensininkų genocidas. Daugelis jų dirbo visą gyvenimą, bet iki 1990 m. gaudavo menką algą – ir ką tuo metu buvo galima padaryti, jei tiek mokėjo? Juk žmogus dėl to nekaltas. Bet išėjęs į pensiją gauna 200–300 Eur. Ar tiek pakanka? Žinoma, ne. Iki kitos pensijos likus 10 d. senjoras paprastai jau nebeturi už ką nusipirkti vaistų ir netgi maisto, todėl tenka badauti. Įsivaizduokite, jei reikia vartoti medikamentus nuo kraujo spaudimo ir nėra už ką jų nusipirkti. Tuomet tenka kentėti ir kankinantis laukti... mirties. Faktiškai kiaulė dabar Lietuvoje gyvena geriau nei pensininkas. Ji turi šeimnininką, gyvenamąją vietą, ant jos nelyja, nešalta, pašerta, susirgo – iškvietė veterinarą, šis išrašė vaistų, šeimnininkas nupirko.

Būtina galvoti apie rinkimų pokyčius. Jie privalo vykti vienmandatėse ir be jokių sąrašų. Ką reiškia sąrašas? Kažkam pavyko įlįsti į Seimą ir tupi ten 20, 30 ar daugiau metų. Valstybės rezultatai smunka, o jis vis tiek tupi toliau. Ir blogiausia, kad darbdavys – visi mokesčių mokėtojai – negali jo atšaukti. Argi logiška, kad valstybės tarnautojo jo darbdavys negali atleisti? Šiuo metu visi esame savo tarnų vergai.

Puikiu pavyzdžiu gali būti JAV. Šioje šalyje visi be išimties gauna mažiausiai 800 dolerių pensiją. Tai suma, su kuria galima justai, jog gyveni oriai. Galbūt Lietuva susiduria su tokiais giliomis problemomis dar ir dėl to, kad nemoka sustabdyti besaikio pinigų vogimo. Neseniai žurnaliste I. Makaraitytė paskelbė straipsnį, kuriame nurodė, kad kasmet iš valstybės pavagiama per 4 mlrd. Eur. Galima tik įsivaizduoti, kiek būtų galima pakeisti su tokiais finansais.

Galvojant apie permainas svarbu telktis ir patiems. Tuo tikslu įkurta Viso pasaulio

lietuvių organizacija, prie kurios veiklos ir iniciatyvos kviečiu prisijungti visus – *lietuovisuvome-nestaryba.lt*.

SOCMIN. Lietuvoje tęsiasi integralios pagalbos namuose projektas. Specialistai išsiaiškina, koks yra globos ir slaugos namuose poreikis, organizuoja bei teikia šias paslaugas ne tik slaugomiems ir globojamiems asmenims, bet ir jų šeimoms nariams.

Nuo šių metų startavo specialiųjų poreikių pertvarka. Didžiausias dėmesys skiriamas sisteminiam požiūriui į senyvų asmenų poreikius, kad jie galėtų savarankiškai ar prižiūrimi gyventi įprastoje aplinkoje. Siūlomos techninės pagalbos priemonės, pritaikomas būstas ir aplinka, teikiamos socialinės paslaugos ir panašiai.

Didžiausią skurdo riziką patiria vieniši pensinio amžiaus žmonės, todėl SADM taiko kelias priemones jų skurdui mažinti. Nuo 2018 m. pradžios visos senatvės pensijos indeksuojamos ir auga tiek, kiek vidutiniškai šalyje didėja atlyginimų fondas. „Sodra“ pernai pradėjo mokėti didesnes senatvės pensijas tiems senjorams, kurie turi sukauptą didesnę nei 30 m. stažą. O nuo šių metų mažiausių pensijų gavėjai, kurie yra įgiję minimalų ar ilgesnį stažą, vidutiniškai gauna po 20 Eur priemoką.

Beje, ilgėjant vidutinei sveiko gyvenimo trukmei daugelis valstybių siekia įtraukti pensinio amžiaus sveikus žmones į darbo rinką. Viena vertus, tai užtikrina didesnes jų pajamas, kita vertus, sudaro sąlygas bendrauti, prisideda prie bendros ekonominės gerovės, leidžia jaustis reikalingiems. Senjorus norima įtraukti ir į savanorystę, nes daugelis vyresnių žmonių turi daug žinių bei patirties, kuria gali dalytis.

A. Š. Faktiškai kiaulė dabar Lietuvoje gyvena geriau nei pensininkas. Ji turi šeimnininką, gyvenamąją vietą, ant jos nelyja, nešalta, pašerta, susirgo – iškvietė veterinarą, šis išrašė vaistų, šeimnininkas nupirko.

SOSMIN. Deja, reikia pripažinti, kad dalies senjorų gaunamos pensijos per menkos savarankiškai ir kokybiškai gyventi.

Su kokiais sveikatos priežiūros sistemos iššūkiais tenka susidurti senjorams?

A. Š. Jų yra daugybė. Tarkime, pensininkas gauna 200, 250 ar 300 Eur pensiją ir jam prireikia sudėtingos operacijos. Guldamas į ligoninę turi susimokėti, o iš ko jam tai padaryti, kai gauna tokias menkas mėnesines pajamas? Tas pats finansinis klausimas skaudžiai paliečia ir įsigyjant reguliariai vartojamų medikamentų. Žinoma, daugelis jų kompensuojami, bet tikrai ne 100 %. Todėl jau mėnesio pabaigoje jiems gali neužtekti lėšų. Tai rimta problema, kurią būtina spręsti. Dabartiniai pensininkai tikrai neišgali visapusiškai rūpintis savo sveikata.

Socialinė vyresnių žmonių atskirtis – opi problema?

A. Š. Socialinę atskirtį puikiai iliustruoja valstybės ekonominiai rodikliai. Palyginti su ES, Lietuvoje ji yra milžiniška. Esame kone visų sąrašų paskutinėse vietose. Kaip tik dėl to svarbu nuo skubiau keisti rinkimų tvarką. Tik profesionalūs, kvalifikuoti specialistai galėtų įgyvendinti permainas, o ne dabartiniai tingiai rankas kilnojantys seimūnai. Tuščius jų darbo rezultatus atspindi iš šalies bėgantys žmonės. Dar 390 000 bando egzistuoti, bet tikrai ne gyvena, o tiesiog skursta.

SOCMIN. Dalis senjorų Lietuvoje dirba. „Sodros“ senatvės pensijų gavėjų skaičius gegužę siekė 605 500, iš jų dirbantys – 69 400. 2019 m. pradžioje atitinkamai buvo 599 500 ir 71 200.

Daugiau dirbančių pensininkų yra naujosiose ES šalyse. Galima daryti prielaidą, kad tai lemia mažesnės pensijos. Lietuva šiuo klausimu Europos šalių kontekste atrodo vidutiniškai.

Senosiose valstybėse įprasta daugiau taupyti senatvei, o sukauptomis santaupomis žmonės neretai apsisprendžia pradėti naudotis dar nesulaukę pensinio amžiaus. Tačiau paprastai tokių galimybių turi dėl to, kad didesnės pajamos leidžia daugiau atsidėti būsimai senatvei.

Kalbant apie senjorų įtraukimą į įvairias kitas veiklas, džiugina tokios savivaldybių iniciatyvos kaip „Senjorų avilys“ – unikali užimtumo erdvė vyresniems vilniečiams susitikti, aktyviai veikti, kurti, kuo ilgiau likti sveikiems ir užimtiems.

Dažnas žvalgosi į užsienio šalių senolius ir žavisi jų aktyvumu: užsidegimu keliauti, susitikti su bičiuliais ir pan. Ar lietuviams pensininkams tai būdinga?

A. Š. Vargu ar tai įmanoma tiek dėl gaunamos pensijos dydžio, tiek dėl visų kitų jau aptartų iššūkių ir problemų. Apmaudu. Ypač kai matomas pavyzdys, kaip puikiai susitvarkė kitos šalys. Pvz., po karo sugriauta Vokietija atstatyta po 5 m. Japonijoje buvo numestos 2 atominės bombos – po 7 m. ji vėl suklestėjo. Izraelis taip pat per kelerius metus įveikė sunkumus. Kaip ir kodėl pavyko šioms valstybėms, o Lietuvoje per 29 m. lygis ne pagerėjo, bet netgi smuko? Skurdas, socialinė atskirtis, emigracija iliustruoja galias problemas. Mūsų šalies valdymo struktūrą reikia keisti iš pamatų. Tik pasikeitus sistemai galima tikėtis geresnių rezultatų.

SOCMIN. Pirmiausia turi būti patenkinami pagrindiniai senjorų poreikiai, tokie kaip maistas, vaistai ir kita. Tačiau neabejotinai svarbu ir turiningas laisvalaikis. Kiekvienas senjoras nusipelnė orios senatvės, priimtinausių veiklų ar užsiėmimų. Dėl šios priežasties senatvės pensijos kasmet didinamos, imama si priemonių senolių skurdui mažinti, vykdoma kampanija siekiant įtraukti vyresnius žmones į savanoriškas veiklas.

Ar teisūs kai kurie ekspertai, jog ties skurdo riba gyvenantys senoliai patys kalti – neva mažai uždirbo ir mokėjo nedaug mokesčių, todėl dabar vargsta?

A. Š. Žmogus dirbo, o jam mokėjo tiek, kiek mokėjo. Argi galėjo prašyti, kad jam iki 1990-ųjų mokėtų ne 90 rublių, o 900? Vargu... Buvo kitokia santvarka. Pensijos pagrindo neturėtų sudaryti tai, kiek asmuo uždirbo. Darbas yra darbas, o jo vertinimas finansais sąlyginis. Jei žmogus išdirbo tam tikrą stažą, tačiau už tai gavo nedidelį atlygį ir sumokėjo nedaug mokesčių, argi jis turi būti verčiamas būti tuo, kuo ir taip yra pavirstas? Vos galą su galu suduriančiu varguoliu? **SOCMIN.** Senatvės pensijos dydį daugiausia lemia per visą karjerą sukauptas darbo stažas. Į jį įskaitomi ir tie laikotarpiai, kai gautos ligos, profesinės reabilitacijos, motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros, nedarbo, dalinio darbo, netekto darbingumo socialinio draudimo išmokos.

Visos situacijos individualios, tačiau galiojantis pensijos apskaičiavimas, kai viena jos dalis priklauso tik nuo stažo, leidžia užsidirbti

penziją ir gaunantiems mažesnes pajamas, bet dirbantiems ilgiau. Nuo mokyklos ar studijų baigimo iki senatvės pensijos – nemažas laiko tarpas, per kurį galima spėti užsidirbti stažą.

Asmenims, kurie negali dirbti dėl objektyvių priežasčių, pvz., slaugo neįgalius šeimos narius, augina vaikus iki 3 m., numatytas pensijų draudimas valstybės lėšomis. Pensijų draudimo įmokas už šiuos asmenis „Sodrai“ sumoka valstybės biudžetas.

Minimalus stažas senatvės pensijai gauti – 15 metų. Būtinasis stažas 2019-aisiais siekia 31 m. ir kasmet didinamas po pusę metų, kol 2027-aisiais pasieks 35 m.

Vadinasi, sukauptęs minimalų arba būtiną stažą, žmogus jau užsitikrina senatvės pensiją. Deja, reikia pripažinti, kad dalies senjorų gaunamos pensijos per menkos savarankiškai ir kokybiškai gyventi. Todėl, kaip jau minėta, organizuojamos įvairios kitos priemonės ir veiklos, kurios galėtų lengvinti jų gyvenimą: didinamos senatvės pensijos, mokamos priemokos mažiausių pensijų gavėjams, vystoma integrali pagalba namuose.

Ar šiuo metu Lietuvoje įmanoma ori senatvė?

A. Š. Dabartinėmis sąlygomis – ne. Tą puikiai iliustruoja mano pažįstamo pavyzdys. Mokslių daktaras, dirbęs Kauno politechnikos institute daugiau nei 20 m., dėstęs studentams, ruošęs specialistus, 5 kartus kėlęs kvalifikaciją, už ką, beje, algos niekas nepadidino, baigęs aspirantūrą ir doktorantūrą, gavęs rektoriaus padėkas už nuveiktus darbus, prieš 9 m. išėjo į pensiją. Kaip manote, kiek jis gavo? 202 Eur! Per šį laikotarpį jo pensija pakilo iki 291 Eur. t. y. nesiekia net minimalios algos. Argi tai ne pasityčiojimas iš žmogaus, mokslų daktaro, savo gyvenimą paskyrusio daugeliui dabartinių piliečių lavinti? Apie visas šias problemas reikia kalbėti garbiai ir, žinoma, raginti visus lietuvius vienytis bei reikalauti pokyčių.

ĮDOMU

- Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas nurodo, kad nuo 2005 m. Lietuvoje skurdo rizikos lygis vis augo. Minėtais metais siekė 20,5 %, o 2017-aisiais – 22,9 %.
- Lyginant 2016 m. ir 2017 m., skurdo rizikos lygis labiausiai padidėjo tarp pensininkų ir mažiausiai 5 asmenų šeimose (t. y. du suaugę ir 3 ar daugiau vaikų). Atitinkamai – nuo 30,6 % iki 36,7 % ir nuo 32,3 % iki 44,3 %.
- Pagal skurdo ir socialinės atskirties rizikos lygį Lietuva ES kontekste užima vieną paskutinių vietų (30,1 %). Mus lenkia tik Graikija (35,6 %), Rumunija (38,8 %) ir Bulgarija (40,4 %).
- Nurodoma, kad 2018-aisiais žemiau skurdo ribos gyveno 0,645 mln. žmonių.
- Pajamas, mažesnes už nustatytą skurdo ribą (2018 m. jos siekė 345 Eur), gauna apie 31 % kaimo ir apie 18 % miesto gyventojų.
- Statistikos departamento duomenimis, 2017-ųjų pradžioje šalyje gyveno 550 200 65 m. ir vyresnių žmonių. Jų dalis nuo bendro šalies nuolatinių gyventojų skaičiaus padidėjo nuo 15,8 % (2005 m. pradžioje) iki 19,3 % (2017 m. pradžioje).
- Pagal Eurostato prognozes, tikėtina, kad 2050-ųjų pradžioje Lietuvoje 28,5 % gyventojų bus vyresnio amžiaus. Prognozuojama, kad šimtui 15–64 m. gyventojų teks 52 vyresni žmonės.